

Рецензия

**От доц. д-р Даниел Михайлов Смилов на дисертационния труд на
Мартин Даниелов Миланов “ИДЕНТИЧНОСТТА КАТО ФАКТОР ВЪВ
ВЪНШНАТА ПОЛИТИКА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ И КИТАЙ”**

ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И НАУЧНА СТЕПЕН
„ДОКТОР“ ПО ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ 3.3. ПОЛИТИЧЕСКИ
НАУКИ (ЕВРОПЕИСТИКА – ПОЛИТОЛОГИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ЕС –
ЕВРОПЕЙСКА ИДЕНТИЧНОСТ) с научен ръководител проф. д-р Мария
Стойчева

Дисертационният труд “Идентичността като фактор във външната политика на ЕС и Китай” на Мартин Миланов представлява оригинално изследване, което отговаря на законовите и професионални изисквания за присъждане на степента доктор по професионално направление 3.3 политически науки (Европеистика – политологични изследвания на ЕС – Европейска идентичност). Докторантът демонстрира задълбочени познания в областта на теорията на европейската интеграция и международните отношения, както и в областта на външната политика на ЕС и Китай. Изследването има добра структура и се характеризира с удачен избор на методология. То съдържа впечатляваща библиография на английски език, която демонстрира способността на автора да навлиза в дълбочината на разглежданите проблеми и да се ориентира добре в голямото многообразие в академичната литература по разглежданите теми. Същевременно, избраната тема е амбициозна и в известна степен твърде обширна за една докторска дисертация: но този подход е оправдан с липсата на достатъчно българска литература по темата. От тази гледна точка изследването може да представлява добро въведение в свързването на външната политика на ЕС и Китай с техните респективни идентичности, като отваря възможности за по-детайлни и задълбочени научни проекти в отделните аспекти на тази сложна тематика.

От формална гледна точка дисертационният труд отговаря на възприетите стандарти. Той се състои от 180 страници, като основният текст е 160 страници, броят на фигурите и графиките е 20, броят на цитираните източници е (както беше споменато) впечатляващ - 315. Авторът има и изискуемите публикации (три) по темата.

Тематиката на изследването е безспорно значима и представлява академичен интерес – в нея се преплитат както теоретични въпроси свързани и идентичността на големи политически формирования, така и по-емпирични моменти, свързани с конкретната външна политика на ЕС и Китай. От тази гледна точка изследването би било полезно на експерти в областите на европейската интеграция и международните отношения.

Предмет на изследване е основно европейската идентичност, която се разглежда през призмата на външните отношения и в частност на отношенията с Китай. Според автора *“Интердисциплинарният характер дава възможност да се допълни съществуващата литература по темата, като сравнителният анализ се съчетава с този на външнополитическите и идентичностните характеристики на двата субекта. Изследователска (та) теза е ориентирана към доказване на наличието на влияние или на възможните бъдещи фактори, които биха оказали влияние върху европейската идентичност и външна политика в резултат на отношенията с Китай като водеща страна в международните отношения, намиращи се в процес на преосмисляне и пренареждане.”*

При дефинирането на предмета на изследването има известна двусмисленост. В неговия фокус е европейската идентичност, но след това почти равно внимание е отделено както на нея, така и на китайската идентичност и външна политика. Може би е по-коректно да се говори за европейски поглед върху китайската идентичност, защото все пак познанията на автора за Китай са основно през оптиката на западни

академични изследователи и научни текстове на английски. Това не е само по себе си критика към подхода, а по-скоро е призив за уточнение.

Като основна задача авторът цели: *“да се проучат теоретичните основи при изграждането на европейската и на китайската идентичност. Чрез сравнителен анализ да се открият и изяснят общите елементи и тези, които биха били предпоставка за конфликт.*

- Да се анализират основните външнополитически документи, доклади, споразумения, договори, стратегии, както и инструментите и институционалната рамка на външната политика на ЕС и Китай.

- Да се изследват отношенията на ЕС и Китай с трети страни, за да се допълни анализът на външната политика чрез представяне на различни перспективи от и към останалата част от света.

- Да се изследва възможността за превръщането на Китай в „Значим Друг“ чрез анализ на двустранните отношения и на отношенията им в международните организации като ООН, СТО и др.”

От методологическа гледна точка изследването използва:

- Исторически анализ – този метод се използва за проследяване на развитието на европейската и китайската идентичност през времето. Анализирани са първични и вторични исторически източници за разбиране на ключови събития и тяхното въздействие върху формирането на идентичността.

- Анализ на съдържанието – този метод се използва за анализ на официални документи, речи и политически документи от ЕС и Китай. Чрез него се идентифицират теми и наративи, свързани с идентичността и външната политика.

- Сравнителен анализ – този метод включва сравнение на външнополитическите стратегии на ЕС и Китай. Разглеждат се конкретни казуси, свързани с техните подходи към международни организации и двустранните отношения.”

Наистина авторът използва умело историческия и сравнителния анализ в дисертацията: тя самата е построена като сравнение на идентичността и

външната политика на ЕС и Китай. “Анализ на съдържанието” едва ли може да бъде открит като някакъв отделен метод в текста: в крайна сметка в него няма систематичен content analysis или някакъв друг по-систематизиран метод. В това отношение може да има известно прецизиране на понятията. Все пак авторът детайлно обяснява, какво конкретно прави, с което отговаря поне отчасти на това възражение:

“исторически анализ (се използва), за да се открият основни събития, личности, документи оказали влияние върху изграждането на идентичността в ЕС и Китай;

- сравняване на политическите системи, институции, културните традиции, което позволява да се идентифицират приликите и разликите между ЕС и Китай с цел това да покаже как те си взаимодействат със света и какви са ефектите от тези фактори за позиционирането им на глобалната сцена;

- анализ на отношенията на ЕС и Китай с основни техни партньори или врагове, както и анализ на отношенията помежду им;

- анализ на политиките, които те предприемат един към друг с цел взаимодействие или предпазване.”

В първата глава на изследването се задава теоретична рамка и се дефинират идентичността на ЕС и Китай. По отношение на теорията, авторът демонстрира, че познава добре теоретични подходи от рационалистки, конструктивистки и либерален характер. Той не възприема строго един подход, а се опитва да балансира между достоинства и недостатъците на различни подходи, като демонстрира ролята на идентичността във всеки един от тях. Този холистичен подход има и плюсове и слабости: една от слабостите е колебанието на автора да дефинира самостоятелната тежест на идентичността като фактор във външната политика. Тя често се явява обвързана с други фактори (като материален, икономически интерес или геополитическа сила), което прави по-трудно оценяването ѝ като самостоятелна причина за действие.

По отношение на идентичността на ЕС и Китай Миланов по-конкретно твърди, че: *“Европейската идентичност се формира след Втората*

световна война, като основен двигател е желанието за мир и стабилност на континента. Процесът на интеграция, започнал с Европейската общност за въглища и стомана и продължил с Европейската икономическа общност, е ключов за изграждането на колективна европейска идентичност. Китай: Китайската идентичност е дълбоко вкоренена в хилядолетната история на страната. Векът на унижението и последвалите икономически реформи под ръководството на Дън Сяопин играят ключова роля в съвременната китайска идентичност, която се фокусира върху суверенитета, териториалната цялост и икономическото развитие.”

Този пасаж е важен, защото той прокарва една основна разлика: европейската идентичност цели по-скоро да скъса или да преосмисли имперското (колониално) наследство на Европа, докато Китай залага на континуитет с хилядолетната си имперска традиция. Идеите за споделен суверенитет (ЕС) и концентриран, национален суверенитет са също ключова съдържателна разлика. Тези изводи са заложени в дисертацията, но би било добре да се артикулират по-ясно.

На базата на тази обща постановка в първата част се проследява формирането на европейската и китайската идентичност от 1950 до 2000 г., което е повлияно от различни исторически, политически и културни фактори. Тази глава е информативна и приносът ѝ е в сравнителното представяне на изграждането на политически идентичности. Добре е, че теоретичната рамка повдига и въпросът за разликата между “империя” и “хегемон”. Ако Китай не прави открита имперска заявка, то безспорно целта му е да спори със САЩ и ЕС за ролята на хегемон в световния ред, което прави и изследването на сблъсъка на различни идентичности особено интересен.

Втората глава/част е от особена важност, защото в нея се обсъжда външната политика на ЕС и Китай и влиянето на дефинираните идентичности в нея. Изводите са:

“- Външните политики на ЕС и Китай отбелязват нуждата от изграждане на цялостен подход към формулирането на

стратегииите си през последните 15 години.

- Забелязва се, че Китай използва историческото наследство, за легитимация на външната си дейност, докато ЕС се опитва да се справя с новата реалност на глобален актър въпреки историческото си минало.

- Двамата глобални актъри все повече вземат предвид отношенията си, както и все повече се отчита значението на сигурността за вътрешните и външните дела.

- И в ЕС, и в Китай се забелязва значително укрепване на структурите им за външна политика, макар и китайските да са все по-централизирани и милитаризирани.

- Икономическите реалности – и ЕС, и Китай са изправени пред дилемата на икономическите и геополитическите интереси.

- ЕС не престава да е основен защитник на човешките права, а Китай да оповестява важността от зачитането на суверенитета.

- Китай се стреми все повече към вътрешна сигурност, за да се предпази от недобронамерени чужди влияния.

- Макар и двете страни да се опитват да балансират методите си за участие в международните отношения – имат коренно различни методи”

Разгледаните в глава първа идентичности дават отражение върху външно-политическия подход на Китай и ЕС. Имперското влияние и стремежа да измести западните хегемони като се върне към времената на доминацията на Китай в световната история са добре илюстрирани от докторанта. Както и стремежът на ЕС да скъса с имперското и колониално минало като залага на ценностите на демокрацията и международното сътрудничество, за сметка на по-твърди инструменти за влияние, като военна сила. Разбира се, и двете политически формирования преследват икономически и геополитически интереси и от определена гледна точка има припокриване в подходите им. Например, и ЕС, и Китай търпеливо и систематично се опитват да укрепват позициите си, без (поне засега) да са преминали към остра и открита конфронтация помежду си или по отношение на САЩ. Украинската война и евентуален конфликт в Тайван

могат да се окажат game changers в това отношение. Историческият анализ в дисертацията и познанията на автора по тематиката му позволяват да отразява подобни нюанси в изследването си.

В третата част на дисертацията се изследват конкретни аспекти на международните отношения – от двустранните връзки между ЕС и Китай до влиянието им в различни региони по света, включително Африка. За двустранните отношения авторът заключава, че:

“- ЕС критикува новото законодателство за националната сигурност в Хонконг, което според тях нарушава правата и свободите на жителите на Хонконг;

- ЕС изразява сериозни опасения относно нарушенията на човешките права в Тибет и призова Китай да спазва международните стандарти;

- ЕС наложи санкции на китайски официални лица за нарушения на човешките права в Синдзян, на което Китай отговори със санкции срещу членове на Европейския парламент;

- Друг значим спор е свързан с износа на редкоземни елементи от Китай. ЕС, заедно с други страни, оспорва ограниченията, наложени от Китай върху износа на тези критични материали, които са важни за високотехнологичната индустрия. Китай твърди, че ограниченията са необходими за опазване на околната среда и устойчиво развитие, докато ЕС твърди, че те са в нарушение на международните търговски правила;

- Един от най-големите и значими спорове между Китай и ЕС е свързан с вноса на китайски фотоволтаични панели. ЕС налага антидъмпингови и антисубсидийни мита върху китайските PV панели, твърдейки, че китайските производители получават неправомерни субсидии от правителството и продават продуктите си на занижени цени. Китай оспорва тези мерки и твърди, че те са политически мотивирани и нарушават правилата на СТО.”

Това са важни елементи, към които могат да се добавят и други, като търговските войни в автомобилостроенето, 5G технологиите и водещите технологии като цяло. “Меката сила” на ЕС се сблъсква с търговската и

финансова мощ на Китай, който без да изнася открито идеология, всъщност го прави по по-тих засега начин, чрез културни и други институти. Идентичността като елемент на външната политика е безспорно показана в тази част от анализа.

Заклучението на дисертацията е дисциплинирано и извежда най-важните точки, които вече бяха обсъдени. На базата на анализа си, авторът заключава, че: *...е видно, че и ЕС и Китай са все по-интегрирани, взаимно зависими и притежаващи постове за влияние един срещу друг. От друга страна, евентуален провал на една от двете страни би оказал огромно негативно влияние върху другата.*

Авторът смята, че най-важната външнополитическа роля на ЕС през следващите години е да балансира отношенията между САЩ и Китай, като се старее да подхожда дипломатично, защото, както беше показано, външната политика на Китай е силно преплетена между историческото преживяване на страната и влиянието на ККП върху обществените нагласи.”

Желанието световните суперсили да съжителства в разбирателство е похвално, разбира се. Дали взаимозависимостта им е достатъчна гаранция за избягване на конфликти е друг въпрос. Взаимната зависимост между Русия и ЕС в търговията (газ и други стоки) всъщност не доведе до избягване на конфликта в Украйна.

Така или иначе, изследването е като цяло солидно аргументирано, добре структурирано и изводите са защитими и защитени. Все пак дисертацията има известни слабости (част от тях бяха вече споменати), които е добре да се отстранят, когато се обмисля публикуването ѝ:

- 1) На моменти теоретичният анализ на различни подходи към международните отношения и европейската интеграция не е пряко и директно свързан с изследването на влиянието на идентичността върху външната политика. От тази гледна точка е добре част първа да се фокусира, като все пак се направи и някакъв по-ясен

теоретичен избор между различните теории, който да се прокарва систематично и в останалата част на дисертацията;

- 2) Проблемът с това, че Китай е автократия и то с тоталитарен произход, докато ЕС е демокрация, не е застъпен като основен елемент в разликата между идентичностите им. По-скоро фокусът е върху имперското им минало/настояще, ролята им на хегемони (в миналото и днес). Това е може би така, защото авторът подхожда не от гледна точка на вътрешната политика, а на международните отношения. Но идентичността се изгражда във вътрешната политика на общностите и оттам може да бъде проектирана и във външната им политика. Този момент трябва да бъде отчетен, защото той има и много практически следствия. Например, ЕС е много по-загрижен за ефектите на новите технологии (като лицево разпознаване, натрупване на огромни масиви от данни за индивидите, тайната на комуникацията) отколкото е Китай и това има отношение към търговски спорове и регулация на технологичните гиганти;
- 3) Идентичностите са свързани неизбежно и с новите технологии: дигитални, фотоволтаични и т.н. Надпреварата в технологиите се превръща в нещо като космическата надпревара по време на Студената война. И двете политически формации се идентифицират като технологични лидери и утвърждават идентичността си по този начин в международна надпревара. Може би си струва да се обърне специално внимание на този въпрос, макар че той отчасти е разгледан в рамките на анализа на отделни политики;
- 4) Идентичностите на Китай и ЕС имат своите вътрешни противоречия: един критичен поглед към тях би бил полезен. Авторът ги представя твърде благосклонно, като вътрешно издържани и непротиворечиви. Но и по отношение на двата субекта има неясноти в идентичността, която изграждат. ЕС като *sui generis* общност, раздвоена между съюз на национални държави и наднационална структура е очевиден пример. Същото е и с Китай, който от икономически гигант все повече заприличва на имперска,

агресивна диктатура. Ролята на военната сила и в двата случая е от особена важност. Парадоксално е, че бюджетът на държавите от ЕС за отбрана е равен или дори по-голям от този на Китай и въпреки това ЕС остава военно джудже. Това идентичност ли е, или по-скоро организационен дефект на ЕС – критичен поглед по тези въпроси би бил безспорно интересен;

- 5) Малки неточности могат да бъдат отстранени, като например преводът на free rider като “свободен ездач” в текста. Реално става дума за “гратисчийство” в случая на ЕС по отношение на военната му защита от САЩ;

На базата на този анализ на дисертацията и след запознаването ми с публикациите и другите активности на докторанта Мартин Миланов убедено подкрепям присъждането му на степента “доктор” по политически науки (3.3) и призовавам и членовете на уважаемото жури да направят същото.

Даниел Смилов